

โครงสร้างพระไตรปิฎก
และความหมายในภาษาอังกฤษ

และ

แนวอภิธรรม ๗ คัมภีร์

บรรยายโดย

ท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระธรรมปิฎก

(ป.อ.ปยุตฺโต)

อีกครั้งยังดำรงสมณศักดิ์ที่ พระศรีวิสุทธิโมลี

๐๑

1173

พ ๖๖๖ ค

๒๐1๖

๒๕ มกราคม ๒๕๑๕ และ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ที่ระลึก

งานบุญ

กลุ่มชั้นห้า

ครั้งที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๔๐

ณ

วัดญาณเวศกวัน

วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๔๐

จัดถวายอนุสติคุณ
คุณกับท่านผู้อ่าน

หนังสือเล่มนี้ ท่านเจ้าคุณอาจารย์พระธรรมปิฎกได้ไปบรรยายให้ภิกษุสามเณรฟัง ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ อย่างน่าฟัง คือท่านบรรยายรวดเดียว โดยมีได้อาศัยคู่มืออะไรเลย สัญญาชั้นของท่านทำงานอย่างอิสระ แจ่มแจ้ง ไม่ยืดขาด ฟังเพลิน จดเพลิน มองเห็นโครงสร้างของพระไตรปิฎกชัดเจน สามารถนำไปใช้ได้ อย่างแม่นยำไม่เสียเวลา คิดถึงพระคุณท่านเสมอมา

บัดนี้ล่วงกาลผ่านวัยมานาน ๒๕ ปีแล้ว จึงควรที่จะนำมาเผยแพร่ต่อ ต้นฉบับได้เคยนำไปขอให้ท่านเจ้าคุณอาจารย์ตรวจแล้ว ท่านได้กรุณาแก้ไขข้อผิดพลาดให้ด้วยเมื่อครั้งฟังมาใหม่ๆ ขอกราบขอบพระคุณท่านด้วยความสำนึกในความเป็นครูอาจารย์ที่เมตตาให้ธรรมะแก่ศิษย์ตลอด ๒๕ ปีมานี้

ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ นี้ ท่านเจ้าคุณอาจารย์กำลังย่างเข้าสู่วัยที่สมมติกันตามปฏิทินว่า “๕๙” ในวันที่ ๑๒ มกราคมนี้ จึงกราบขออนุญาตท่านทางจิต ให้กลุ่มชนรุ่นนี้ได้จัดพิมพ์ถวายเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีตาธรรม ต่อท่านผู้เป็นครูอาจารย์ และเป็นธรรมบรรณาการต่อศิษย์ร่วมอาจารย์ที่รู้จักบ้างไม่รู้จักกันบ้าง

เพื่อเพิ่มวิสัยทัศน์ให้โปร่งใสแจ่มแจ้ง ช่วยให้เพื่อนร่วมอาจารย์ทั้งหลาย
ได้สะดวกสบายในการศึกษาพระไตรปิฎกต่อไป

ด้วยกุศลเจตนานี้ ศิษย์กลุ่มชั้นห้า ขออาราธนาท่านเจ้าคุณ
อาจารย์ มีชีวิตอันสมบูรณ์ที่ใจบรรลุดูอยู่แล้ว และมีสุขภาพสมดุด้วย
อานุภาพแห่งกุศล ผลบุญที่ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้ทำตลอดมา
และจะทำตลอดไป อีกทั้งพลังแห่งกุศลจิตของศิษย์ ทุกคนก็จะเป็น
ปัจจัยให้ท่านเจ้าคุณอาจารย์อันเป็นที่เคารพบูชาของพวกเรา อยู่อย่าง
แข็งแรงครบ ๘๐ ปี เท้าพระบรมศาสดานั้นเทียว

บริษักรับหนังสือ.....	BQ 1173 N 335 ๓ 2515
ที่..... 19 ก. ๓ 48	
ทะเบียน.....	

กราบงามๆมา ๓ ครั้ง
จากศิษย์กลุ่มชั้นห้า
๒๓ มกราคม ๒๕๔๐

ป.ล. เสียหายที่หนังสือนี้พิมพ์ไม่ทันได้ถวายท่านเจ้าคุณอาจารย์แจกใน
วันงาน แต่ก็ได้ถวายในวันที่ ๒๖ เดือนเดียวกัน หวังว่าท่านผู้อ่านจะ
ได้รับประโยชน์อย่างยิ่ง

โครงสร้างพระไตรปิฎกและความหมายในภาษาอังกฤษ

บรรยายเมื่อ ๒๘ มกราคม ๒๕๖๕

พระภิกษุผู้สืบต่อพระพุทธศาสนา ควรมีความรู้พอจะอธิบายพระไตรปิฎก ให้บุคคลภายนอกเข้าใจได้ถูกต้อง สามารถพูดให้เห็นภาพได้ทั่ว ยิ่งเป็นพระธรรมทูตมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย ก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น สามารถใช้ศัพท์และคำเรียกต่างๆ ในภาษาที่จะเผยแผ่ให้ถูกต้อง

ในช่วงนี้ แม้จะเป็นการศึกษาพระอภิธรรม แต่หลักธรรมในอภิธรรม ๗ คัมภีร์นั้น ก็เกี่ยวโยงกับธรรมในพระสูตรด้วย จึงควรมองเห็นเค้าโครงกว้างๆ ของพระไตรปิฎกทั้งหมด วันนี้ เราลองมาส่องดูหนังสือพระไตรปิฎกดู ถือเป็นาทบทวนความรู้กันก่อน

พระไตรปิฎก คือ ตำรา ๓ หมวด แปลตามตัวอักษรว่า ตระกร้าหรือกระจาด ๓ ใบ เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า The Three Baskets หรือนิยมเรียกกันว่า The Pali Canon ถ้าเรียกทับศัพท์ตามบาลีก็เป็น Tipitaka สันสกฤตเรียกว่า Tripitaka วรรณคดีสาย พระไตรปิฎกนี้ แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. คัมภีร์พระบาลี หรือ มูลปกรณ์ หมายถึงตัวพระไตรปิฎกเอง อันเป็นที่บรรจุพุทธพจน์

๒. คัมภีร์อรรถวรรณนา ได้แก่ คัมภีร์อธิบายขยายความที่สืบเนื่องออกไป แต่พระไตรปิฎกนั้นมีหลายชั้น แบ่งคร่าวๆ เป็น ๓ ชั้น คือ อรรถกถา ฎีกา ตัฬพิหิ (นอกเหนือจากนั้น)

พระไตรปิฎก แยกออกดังนี้ คือ

วินัยปิฎก อา ปา ม จุ ป Basket of the Discipline
เล่มที่ ๑ - ๘ รวม ๘ เล่ม

สุตตันตปิฎก ที ม สํ อัง ขุ Basket of the Discourses
เล่มที่ ๙ - ๓๓ รวม ๒๕ เล่ม

อภิธรรมปิฎก สํ วิ ธา ปุ ก ย ป Basket of the Ultimate
Doctrine
เล่มที่ ๓๔ - ๔๕ รวม ๑๒ เล่ม
รวมทั้งหมด ๔๕ เล่ม

วินัยปิฎก Basket of the Discipline แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ คือ
เล่ม ๑ อาทิกัมม Major Offences ว่าด้วยสิกขาบทที่
เกี่ยวกับ อาบัติหนัก (ปราชิกถึงอนิยต)

เล่ม ๒ - ๓ ปาจิตตีย์ Minor Offences ว่าด้วยสิกขาบทที่เกี่ยวข้อง

กับ อาบัติเบา (นิสัคคีย์ ปาจิตติย เป็นต้นไป)

เล่ม ๔ - ๕ มหาวรรค Greater Section ว่าด้วยสิกขาบท
นอกปาติโมกข์ ที่มาใน ๑๐ ชั้นแรก

เล่ม ๖ - ๗ จุลวรรค Smaller Section ว่าด้วยสิกขาบท
นอกปาติโมกข์ ที่มาใน ๑๒ ชั้นแรกปลาย

เล่ม ๘ ปริวาร Epitome of the Vinaya คัมภีร์ คู่มือคำ
ถาม - ตอบ ประกอบการศึกษาพระวินัยปิฎก

วิธีแบ่งอีกอย่างหนึ่ง จัดเป็น ๕ เหมือนกัน คือ

เล่ม ๑ - ๓ รวมเรียกว่าวิงค์ Analysis or Classification
ว่าด้วยสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์

คัมภีร์นี้ แบ่งย่อยออกไปเป็น ๒ ตอน คือ

เล่ม ๑-๒ ภิกขุวิงค์ (มหาวิงค์) Rules for
Monks ว่าด้วยสิกขาบทในปาติโมกข์

เล่ม ๓ ภิกขุณีวิงค์ Rules for Nuns ว่าด้วยสิกขาบท
ในปาติโมกข์ ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์

เล่ม ๔ - ๗ รวมเรียกว่า ชั้นแรก Chapters มี ทั้งหมด

๒๒ ชั้นแรก จัดเป็น ๒ วรรค คือ

มหาวรรค Greater Section มี ๑๐ ชั้นธกะ

จุลวรรค Smaller Section มี ๑๒ ชั้นธกะ

เล่ม ๘ ปรีวาร Epitome of the Vinaya

สุดตันตปิฎก Basket of Discourses คือประมวลพระพุทพจน์ที่ปรากฏในรูปพระธรรมเทศนา ซึ่งทรงแสดงในโอกาสต่างๆ แบ่งออกเป็น ๕ นิกาย คือ

ทีฆนิกาย Collection of Long Discourses

มัชฌิมนิกาย Collection of Medium - Length Discourses

สังยุตตนิกาย Collection of Connected Discourses

อังคุตตรนิกาย Collection of Gradual Sayings

ขุททกนิกาย Collection of Minor Works

๑. **ทีฆนิกาย** Collection of Long Discourses เป็นชุมนุมหรือที่รวมอยู่แห่งสูตรทั้งหลาย อันมีขนาดยาว มี ๓๔ สูตร จัดเป็น ๓ วรรค ดังนี้

๑.) **ศีลขันธ์วรรค** Section Concerned with Morality เล่ม ๘ มี ๑๓ สูตร

๒.) มหาวรรค Great ection เล่ม ๑๐ มี ๑๐ สูตร มีคำ
ขึ้นต้นว่า มหา แทบทั้งนั้น เช่น มหาปริ นิพพานสูตร Discourse on
the Great Decease เป็นสูตรที่มีเนื้อความยาวที่สุด

๓.) ปาฏิกวรรค Section Beginning with the Patika Sutta
เล่ม ๑๑ มี ๑๑ สูตร

๒. มัชฌิมนิคาย Collection of Medium-Length Discourses
เป็นที่ชุมนุมหรือรวมอยู่แห่งสูตรทั้งหลาย อันมีขนาดกลาง จัดเป็น
๑๕ วรรค มี ๑๕๒ สูตร

แบ่งเป็น ๓ ปัณณาสกั Groups of Fifty Discourses

๑.) มุลปัณณาสกั The First Fifty บัันต้น ๕๐ สูตร

๒.) มัชฌิมปัณณาสกั The Middle Fifty บัันกลาง ๕๐ สูตร

๓.) อุปรปัณณาสกั The Final Fifty บัันปลาย ๕๒ สูตร

๓. สังยุตตนิกาย Collection of Connected Discourses เป็น
ชุมนุมหรือที่รวมอยู่แห่งพระสูตรที่จัดเข้าเป็นกลุ่มๆ ตามบุคคลหรือ
เรื่องราวที่เกี่ยวข้อง

(สังยุต แปลว่า เกี่ยวข้อง) สูตรใดเป็นเรื่องที่แสดงความ
เกี่ยวข้องกับผู้ใด หรือธรรมข้อใด ก็รวมมาไว้เป็นกลุ่มเดียวกันแล้ว

ตั้งชื่อตามชื่อของผู้นั้นหรือธรรมข้อนั้นมี ๗๗๖๒ สุต (นับแล้วไม่น่าถึง) แบ่งเป็น ๕ วรรค คือ

๑.) คาถาวรรค Section with Verses เป็นเรื่องโต้ตอบด้วยคาถา เช่น ถามว่าอะไรเป็นแสงสว่างในโลก? ตอบว่า “ปัญญา” เราได้พุทธศาสนสุภาสิตเป็นจำนวนมากจากนี้ (เล่มที่ ๑๕)

๒.) นิทานวรรค Section on Causation ว่าด้วยเรื่องปฏิจจสมุပ္บาท นิทานแปลว่า “เหตุ” (เล่มที่ ๑๖)

๓.) ชันธวารวรรค Section on the Aggregates ว่าด้วยขันธ ๕ เช่น อนัตตลักษณะสูตร (เล่มที่ ๑๗)

๔.) สฬายตนวรรค Section on the Six Sense-Bases ว่าด้วยอายตนะ ๖ มี อาทิตตปริยายสูตรเป็นต้น (เล่มที่ ๑๘)

ขอให้สังเกตว่า อภัยกตปัญญา (เรื่องที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ) ก็อยู่ในคัมภีร์นี้เป็นส่วนมาก

๕.) มหาวารวรรค Section on Great Item แสดงธรรมหมวดใหญ่ คือเรื่องโพธิปักขิยธรรม ๓๗ (เล่มที่ ๑๙) พระสูตรในสังยุตตนิกายเหล่านี้ ปรากฏซ้ำอีกมากในอภิธรรม

๔. **อังคตตรนิกาย** Collection of Gradual Sayings เป็นชุมนุมหรือที่รวมอยู่แห่งพระสูตรที่จัดไว้ตามธรรมที่เกินขึ้นไปแต่ละองค์ๆ คือ จัดลำดับเป็นหมวดๆ ตามจำนวนหัวข้อธรรม นับได้ ๙๕๕๗ สูตร (บางสูตรสั้นๆ มีข้อความหนึ่ง หรือสองบรรทัด ก็จบเนื้อความ) แบ่งเป็นนิบาต คือ ชุมนุม หรือ หมวด มีทั้งหมด ๑๑ หมวด จัดเป็น ๕ เล่ม (เล่ม ๒๐ - ๒๔) ดังนี้

เอกนิปาต Groups of Ones
ทุกนิปาต Groups of Twos
ติกนิปาต GroupsofThree
จตุกนิปาตGroupsof Fours
ปัญจกนิปาต GroupsofFives
ชุกกนิปาตGroups of Sixes
สตตกนิปาต Groups of Sevens
อฏฐกนิปาต Groups of Eights

นวกนิปาต Groupsof Nines
ทสกนิปาต Groupsof Tens
เอกาทสกนิปาต Groups of Elevens

๕. **ขุททกนิกาย** เป็นชุมนุมหรือที่รวมเรื่องเบ็ดเตล็ด ที่นับเป็นสูตรได้บ้างมิได้บ้าง มี ๑๕ คัมภีร์ (ชื่อเล็กแต่มีขนาดใหญ่ที่สุด) ดังนี้

๑. **ขุททกปาฐะ** Minor Readings บทสวดเล็กๆน้อยๆ

เป็นที่มาสำคัญ ของ เจ็ดตำนาน

๒. ธรรมบท Works of the Doctrine ๔๒๓ คาถา
ตั้งแต่คาถา มโนปุพฺพ เป็นต้นไป (อรรถกถามี
๘ เล่ม)
๓. อุทาน Paean of Joy เป็นพระดำรัสเปล่งอุทาน
ของพระพุทธเจ้า มีเรื่องนำรวม ๘๐ อุทาน
๔. อิติวุตตกะ Thus-Said Discourses เป็นพระสูตรที่
ไม่ขึ้นด้วย คำว่า เอวมเม สุตฺ แต่ขึ้นด้วย
วุตฺตญฺ เหน็ด และจบลง ด้วยคำว่า อิติ วุตฺตํ
มีทั้งหมด ๑๑๒ สูตร
๕. สุตตนิบาต Collection of Suttas เป็นพระสูตรที่มี
ลักษณะพิเศษคาถาล้วนๆ แทบทั้งหมด มี
ร้อยแก้วเพียง ๒ - ๓ สูตรเท่านั้น
ปราชญ์บางท่านสันนิษฐานว่า เป็นพระสูตรรุ่นแรก
ที่มีทั้งหมด ๗๑ สูตร หัวคัมภีร์แรกนี้ จัดเป็นเล่มที่
๒๕ ในพระไตรปิฎก
๖. วิมานวัตถุ Stories of Celestial Mansions เป็น
เรื่องแสดงถึงบุพพกมุขของเทวดามี ๘๕ เรื่อง

๗. เปตวิตถุ Stories of Suffering Demons เป็นเรื่อง
แสดงถึง ปุพฺพกมฺม ของเปรต มี ๕๑ เรื่อง
๘. เถรคาถา Verses of the Elders มี ๒๖๔ องค์ อยู่ใน
เล่มที่ ๒๖
๙. เถรีคาถา Verses of the Women Elders มี ๗๖ องค์
อยู่ในเล่มที่ ๒๖
๑๐. ชาตก Birth Stories ประมวลเรื่องอดีตชาติของ
พระพุทธเจ้ามีทั้งหมด ๕๔๗เรื่องอยู่ในเล่มที่ ๒๗ - ๒๘
๑๑. นิตเทศ Expositions เป็นคำอธิบายของพระสารีบุตร
เถระ ขยาย ความสูตรต่างๆ ในสูตรนินบาตจัดได้ว่า
เป็นต้นแบบของอรรถกถาทั้งหลาย แบ่งเป็น ๒ ตอน
คือ
- ตอนที่ ๑ มหานิตเทศ Greater Expositions และ
ตอนที่ ๒ จุฬนิตเทศ Lesser Expositions อยู่ใน
เล่มที่ ๒๙-๓๐
๑๒. ปฏิสัมภิตามรรค Way of Analytical knowledge
แปลว่าทางแห่งความแตกฉานแห่งปัญญา มีเรื่อง

ฌาน อปัมฺภญา ญาณ อานาปานสติ เป็นต้น
ท่านกล่าวว่าเป็นผลงานของพระสารีบุตรเถระอยู่ใน
เล่มที่ ๓๑

๑๓. อุปทาน Lives of Arahants เป็นประวัติในชาติ
ก่อนๆ ของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และ
พระเถระพระเถรีทั้งหลาย อยู่ใน เล่มที่ ๓๒ - ๓๓

๑๔. พุทธวงศ์ History of the Buddhas แสดงประวัติพระ
พุทธเจ้า ๒๕ พระองค์ เริ่มตั้งแต่พระพุทธที่บังกร
เป็นต้นมา อยู่ท้ายเล่ม ๓๓

๑๕. จริยาปิฎก Modes of Conduct มีนิดเดียว อยู่ใน
เล่ม ๓๓ เหมือนกัน ว่าด้วยพุทธจริยาในบางเรื่อง
ของชาดก นำมาเล่มใหม่ แต่งไว้ ๓๕ เรื่อง
แสดงตัวอย่างการทรงบำเพ็ญบารมีต่างๆ เช่น ทาน
บารมี เป็นต้น

ปิดตู้พระไตรปิฎก
เพียงเท่านี้

แนวอภิธรรม ๗ คัมภีร์

บรรยายเมื่อ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕

ท่านเจ้าคุณอาจารย์ พระศรีวิสุทธิโมลี ได้เปิดสารบรรณเพื่อ
มองเห็นแนวอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ดังนี้

๑. ส	ย่อมาจาก สังคณี	อยู่ในพระไตรปิฎก	เล่มที่ ๓๔
๒. วิ	“ วิภังค์	“	“ ๓๕
๓. ธา	“ ธาตุกถา	“	“ ๓๖
๔. ปุ	“ ปุคคลบัญญัติ	“	“ ๓๖
๕. ก	“ กถาวัตถุ	“	“ ๓๗
๖. ย	“ ยมก	“	๓๘ - ๓๙
๗. ป	“ ปัญฐาน	“	๔๐ - ๔๕

อภิธรรม เป็นคำอธิบายต่อเนื่องแสดงเนื้อหาทางวิชาการแท้ๆ นำธรรม
ในสุดตันตปิฎกมาอธิบายอย่างมีระเบียบ จัดเป็นข้อๆ เป็นเรื่องๆ ไป
สุดตันตปิฎก มีเนื้อหาไม่ปะติดปะต่อกัน กล่าวถึงเรื่องหนึ่งจบแล้ว ก็
ไปพูดเรื่องอื่นต่อไป สุดแต่จะมีบุคคลหรือเหตุการณ์อะไรมาเกี่ยวข้อง
ซึ่งอาจจะไม่เกี่ยวกับเรื่องแรกๆ เลย

คัมภีร์ที่ถือว่าสำคัญที่สุดในอภิธรรม คือเล่มหัวและเล่มท้าย
ท่านกล่าวไว้ว่าใครเข้าใจเล่มท้ายคือ ปฏฐาน ก็แปลว่าเข้าใจธรรม
หมด เพราะเป็นคัมภีร์ที่มีอรรถอันลึกซึ้งและมีขนาดใหญ่จริงๆ ๖
เล่มแรกรวมกันแล้วก็ยังเล็กกว่าปฏฐาน

คัมภีร์ที่ ๑. สังคณี หรือ ธรรมสังคณี (Enumeration of Dhamma)
คัมภีร์นี้ มี มาติกา (Matrix or Schedule) เป็นบทนำ
แล้วแจกออกเป็น ๔ กัณฑ์ ดังนี้

- ๑) จิตตูปปาทกัณฑ์ (Chapter on the arising of
consciousness)
- ๒.) รูปกัณฑ์ (Chapter on corporeality)
- ๓.) นิกเขปกัณฑ์ (Chapter on summary)
- ๔.) อัตถุทธารกัณฑ์ (Chapter on synopsis)

มาติกา คือ แม่บท เป็นหัวข้อใหญ่ซึ่งเป็นต้นแบบสำหรับนำไปขยาย
ความสรุปธรรมะให้เหลือหัวข้อน้อยๆ แต่กินความมากๆ เช่น ธรรมะ
ทั้งหมด เมื่อย่อลงแล้วก็เหลือสังขตธรรมและอสังขตธรรมเท่านั้นเป็น

มาติกาหนึ่ง หรือโลกียธรรม กับโลกุตตรธรรม ก็เป็นมาติกาหนึ่ง หรือ
กุศลธรรม อกุศลธรรม อภัยกตธรรมก็เป็นแม่บท

คือมาติกาหนึ่ง ดังนี้เป็นต้น

มาติกา มีทั้งหมด ๑๖๔ ชุด แบ่งออกเป็น ๒ พวก คือ

ทุกมาติกา (หมวด ๒) (Dyad) มี ๑๔๒ ชุด

ติกมาติกา (หมวด ๓) (Triad) มี ๒๒ ชุด

ทุกมาติกา แยกย่อยเป็น ๒ แบบ คือ

แบบอภิธรรม มี ๑๐๐ คู่ รวมเรียก อภิธรรมมาติกา

แบบพระสูตร มี ๔๒ คู่ รวมเรียก สูตรตันตมาติกา ส่วนมาก

เป็นพวกรวมความหมายไว้ไม่หมด ไม่ comprehensive)

ติกมาติกา มี ๒๒ ชุด คือหมวดที่เรานำไปเป็นบทสวด เรียก
กันว่า สวดมาติกา

ขยายความ

๑. **จิตตูปาทกัณฑ์** บทที่ว่าด้วยการเกิดของจิต เรียกอีก
อย่างหนึ่งว่า Chapter on consciousness and its concomitants คือบทที่
ว่าด้วยจิตและเจตสิก แสดงควบกันไป เพราะจิตต้องมีเจตสิกเกิดขึ้น
พร้อมด้วยเสมอ

๒. รูปกัณฑ์ บทที่ว่าด้วยรูป ในบทนี้ขอให้สังเกตไว้ว่า หทัย
วัตถุ ไม่มีในอภิธรรมปิฎกเลย

กัณฑ์ที่ ๑ และ ๒ แสดงจบปรมาัตถธรรม ๔ (จิต เจตสิก รูป
นิพพาน)

กัณฑ์ที่ ๒ ได้กล่าวถึง นิพพาน เพียงครั้งเดียว ในคำว่าอสงขต
๑ ธาตุ

๒ กัณฑ์นี้อธิบายมาติกา ธรรมสังคณี หมดแค่มาติกาที่
๑ เท่านั้น คือ อยู่ในหัวข้อ กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพยากตา
ธมฺมา คืออะไร เท่านั้น

๓. นิกเขปกัณฑ์ เป็นการแสดงคำจำกัดความโดยย่อของธรรมใน
มาติกาทั้งหมด เช่น

สงขตา ธมฺมา คือ ธรรมใน ชั้น ๕

อสงขตาธมฺมา คือ ธรรมที่พ้น ชั้น ๕ แล้ว เป็นต้น

ต้องการทราบความหมายของธรรมอะไร ก็ไปเปิดดูในกัณฑ์ที่ ๓
นี้จะเข้าใจดี มี ๑๖๔ ชุดด้วยกัน

๔. อัตถุทธารกัณฑ์ บทที่แสดงคำจำกัดความเหมือนกัน

แต่แสดงต่างแนวกันไป ให้คำจำกัดความเพียงอภิธรรมมาติกาเท่านั้น

มี ๑๒๒ ชุด (ไม่ครบเหมือนนิกเขปกันท์) เป็นคำอธิบายของพระสารี
บุตรเถระ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อัญฐุกถากันท์ คือเป็นการแก้
ความของมาติกาในแบบอรรถกถา (พระสารีบุตรเถระเป็นต้นแบบ
ของการแต่งคัมภีร์แบบอรรถกถา เพราะท่านได้แต่งคัมภีร์นิตเทส
ปฏิสัมภิทามัคค์ นิตเทสเป็นคำอธิบายสุดนิบาตซึ่งเป็นพุทธพจน์ จึง
ถือว่าท่านเป็นผู้มีความคิดริเริ่มในการแต่งอรรถกถาและท่านเป็นผู้
แสดงสังคีตสูตรจึงถือว่าท่านเป็นผู้ริเริ่มความคิดในการสังคายนา)

คัมภีร์ที่ ๒ วิภังค์ Analysis

เนื้อหาแบ่งออกเป็น ๑๘ บท แต่ละบทต่อท้ายด้วยคำว่า
วิภังค์ (การจำแนกแยกแยะ) หลักธรรมะใหญ่ๆ มีอยู่ในวิภังค์ทั้งสิ้น
คัมภีร์นี้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาพระสูตรด้วย หลักธรรมะที่อธิบายก็
เป็นประเภทที่เรียกว่า ปัญญาภูมิ อันเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เกิด
ประโยชน์ในการเจริญ วิปัสสนา เห็นสภาวะความเป็นจริง แบ่งออก
ดังนี้

๑. ชั้นที่ ๕ Aggregates
๒. อายตนะ ๑๒ Sense - Bases
๓. ธาตุ ๑๘ Elements

๔. สัจจะ ๔ Truths

๕. อินทรีย์ ๒๒ Faculties or Controlling faculties

๖. ปัจจัยการ (ปฏิจจสมุปบาท) ๑๒ Dependent

origination

ต่อไปเป็นธรรม ภาคปฏิบัติ

๗. สติปัฏฐาน ๔ Foundation of mindfulness

๘. สัมมัปปธาน ๔ Right striving

๙. อิทธิบาท ๔ Bases of accomplishment

๑๐. โพชฌงค์ ๗ องค์แห่งการตรัสรู้ Enlightenment factors

๑๑. ฌาน ๔ Absorptions

๑๒. มรรค ๘ Path factors

๑๓. อัปมัคฺฌญา ๔ Illimitables

๑๔. สีกขาบท (เบญจศีล๕) Precepts or Training rules

ต่อไปเป็นผลของการปฏิบัติและเบ็ดเตล็ด

๑๕. ปฏิสัมภิตา (ปัญญาแตกฉาน) ๔ Analytic insight

๑๖. ญาณ ๑๐ Knowledge

๑๗. ขุททกวัตถุ อกุศลธรรม เช่น อาสวะ- Small items

กิเลส-สังโยชน์-โอฆะ ฯลฯ

๑๘. อัมมหทัย แสดงข้อธรรมสำคัญๆ ที่เป็น

Heart of the teaching or doctrine

ตัวสภาวะ หลายข้อเข้ากับวิภังค์ ต้นๆ เป็นการทวนไป ด้วยในตัว
วิธีอธิบาย แบ่งเป็น ๓ ตอนในแต่ละบท

ก. สุตตันตภาชนีย์ การอธิบายตามแบบพระสูตร

Analysis according to the discourses ลอกมาจากพระสูตร

ข. อภิธัมมภาชนีย์ การอธิบายตามแบบอภิธรรม Analysis

according to the Abhidhamma

ค. ปัญญาปุจฉกะ ถาม-ตอบปัญญา Interrogation or

Catechism

มาติกากลับมาใช้การอีก ณ ตอนนี้

๑. ดิกมาติกา ๒๒ Triad or Triplet

๒. ทุกมาติกา ๑๐๐ Dyad or Couplet

ถ้ามีปัญหา ก็มาตัดสินได้ด้วยมาติกาในตอนนี้ ทุกปัญหาตัดสิน
ด้วย ๑๒๒ มาติกา เช่น อะไรเป็นกุศล อกุศล อพยากฤต เป็นต้น

คัมภีร์ที่ ๓ ธาตุกถา Discourse on the elements

คัมภีร์นี้ คือ ชันธ์ อายตนะ ธาตุ เป็นหลัก มีธรรมอีก ๑๖ หมวดเป็นบริวาร ธรรมข้อใดๆ จักต้องจัดเข้าในหลักสามหลักนั้น แสดงให้เห็นว่าจัดเข้าได้หรือไม่ เรียกว่า สงคฺโข แปลว่า สงเคราะห์ได้ อสงคฺโข แปลว่า สงเคราะห์ไม่ได้ ดังนี้เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น เช่น รูปขันธ์ สงเคราะห์เข้าในขันธ์ได้ไหม? อายตนะได้ไหม? ธาตุได้ไหม? ถ้าตอบว่าเข้าได้

ก็ต้องสงเคราะห์ให้เห็นว่าเข้าในข้อไหนได้ จึงเรียกคัมภีร์นี้เต็มตามชื่อว่า “ ขนฺธายตนะธาตูกถา ”

แต่เนื่องจากชื่อยาวนัก จึงตัดออกเหลือเพียง “ ธาตูกถา ” เป็นภาคต้นของคัมภีร์ เล่มที่ ๓๖

ธรรม ๑๖ ข้อ

๑. สติปัฏฐาน	๔	Foundations of mindfulness
๒. สมัปปธาน	๔	Right striving
๓. อิทธิบาท	๔	Bases of accomplishment
๔. ฌาน	๔	Absorptions

ทศกัณฐ์ธรรมสังฆ

วิทกัณฐ์ธรรมสังฆ ๑.๑๑๑๑๑ ๑.๑๑๑๑๑ ๑.๑๑๑๑๑

๕. อัปมัญญา	๔	Illimitable or Unbounded states
๖. อินทรีย์	๕	Faculties
๗. พละ	๕	Powers
๘. โพชฌงค์	๗	Enlightenment factors
๙. มรรค	๘	Noble eightfold path
๑๐. ผัสสะ	๑	Impression or Contact
๑๑. เวทนา	๑	Feeling
๑๒. สัญญา	๑	Perception
๑๓. เจตนา	๑	Volition
๑๔. จิต (๘๙ - ๑๒๑)		Consciousness
๑๕. อธิโมกข์	๑	Decision
๑๖. มนสิการ	๑	Attention

ธรรมข้อ ๑๐ - ๑๖ ยังไม่ต้องแยกจำนวน คือกล่าวรวมๆ เป็นข้อเดียวไปก่อน

คัมภีร์ที่ ๔ บุคคลบัญญัติ Description of individuals

บัญญัติ ๖

๑. ชันท์ ๕ Aggregates

๒. आयतนะ ๑๒ Bases
 ๓. ธาตุ ๑๘ Elements
 ๔. อินทรีย์ ๒๒ Faculties
 ๕. สัจจะ ๔ Truth
 ๖. บุคคลบัญญัติ Individuals

คัมภีร์นี้ไม่บรรยายเข้าใน ๕ ข้อต้น บรรยายแต่ข้อที่ ๖ จึงได้ตั้งเป็นชื่อ
 คัมภีร์เสียเลย

บัญญัติ ๕ ข้อต้น ได้บรรยายไว้ในวิภังค์หมดแล้ว จึงไม่บรรยาย
 ถึงอีก

บัญญัติ คือคำจำกัดความให้ความหมายแก่ชื่อบุคคล เช่น
 อรหันต์คืออะไร? ตอบว่า คือผู้ที่ได้กำจัดสัญญาชนันหมดสิ้นแล้ว เป็น
 การบัญญัติความหมายที่เกี่ยวกับบุคคลทั้งนั้น จึงมีประโยชน์มากใน
 การศึกษาเรื่องบุคคลผู้เกี่ยวข้องในธรรมะชั้นสูงว่า มีความหมาย
 อย่างไร

ท่านแบ่งออกเป็น ๑๐ หมวด หมวด ๑ คน ถึง หมวด ๑๐ คน
 นำบุคคลมาให้คำจำกัดความตามลำดับจำนวนรวมทั้งหมดได้ ๑๔๒
 กลุ่ม แยกเป็นบุคคลได้ ๓๘๖ คน คล้ายในพระสูตรหลายสูตรแห่ง

อังคุตตรนิกาย แต่มีเลขถึง ๑๐ เท่านั้น (อังคุตตรนิกายหมวดสุดท้ายมี ถึง ๑๑)

เป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ต้องการความหมายกระทัดรัด เป็น คัมภีร์ที่เล็กที่สุด รวมอยู่ด้วยกันกับธาตุกถาในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๖ ซึ่งยาวเพียงราว ๒๐๐ หน้าเท่านั้น (ต้องเอากระดาษเปล่ามาเสริม ไม่ใช่ Absolute truth แต่เป็น Conventional truth.

คัมภีร์ ที่ ๕ กถาวัตถุ Subjects of discussion

แปลตามตัวหนังสือว่า เป็นเรื่องที่น่ามาอภิปรายกัน แต่จะเข้าใจ ความหมายจริงๆ ต้องทราบเรื่องที่มีมาว่า เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๓ พุทธศาสนาแตกออกเป็น ๑๘ นิกาย (เถรวาทเป็นนิกายหนึ่งในนั้น) จึงทำให้เกิดการสังคายนาครั้งที่ ๓ ขึ้น โดยพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นประธาน เพื่อแสดงว่านิกายอีก ๑๗ นิกายนั้นผิดเถรวาทเท่านั้นถูก จึงสร้างคัมภีร์กถาวัตถุขึ้นเพื่อแก้ความคิดเห็นที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ให้เป็น สัมมาทิฎฐิ เป็นการอภิปรายกันแบบปุจฉาวิสัชนา ที่เรียกว่า สกวาทีปรวาที (เถรวาทชนะทุกทีไป) ทั้งหมดนี้นำมารวมไว้และตอบ แก่มี ๒๑๙ เรื่อง จึงมี ๒๑๙ กถา อ่างคัมภีร์ในพระสูตรมาสับสนุน เป็นส่วนมาก จัดวรรคได้ ๒๓ วรรค

คัมภีร์นี้เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๘ ถึง ๒๓๖ เป็นคัมภีร์ที่แสดงความคิดเห็นที่แตกแยกออกไป (Points of Controversy) พร้อมทั้งเหตุผลหักล้างความเห็นแตกแยกเหล่านั้น

คัมภีร์ที่ ๖ ยมก ธรรมที่แสดงโดยตั้งคำถามเป็นคู่ๆ (The Book of pairs)

เป็นการแสดงเหตุผลแบบตรรกศาสตร์ โดยตั้งคำถามเป็นคู่ๆ มีข้อความย้อนกัน เช่น

ตัวอย่างที่ ๑

กุศลธรรมทั้งปวงเป็นกุศลมูล (โลภะ โทสะ โมหะ) ? หรือ
กุศลมูลทั้งปวงเป็นกุศลธรรม? คำตอบก็คือ
กุศลมูลทั้งปวงเป็นกุศลธรรม แต่กุศลธรรมทั้งปวงไม่ใช่กุศลมูล
ทั้งหมด

ตัวอย่างที่ ๒

รูปขันธ์ทั้งปวงเป็นรูป? หรือ
รูปทั้งปวงเป็นรูปขันธ์? คำตอบก็คือ
รูปขันธ์ทั้งปวงเป็นรูป แต่รูปทั้งปวงไม่ใช่รูปขันธ์ทั้งหมด

เป็นการนำให้ใช้ความคิดเทียบเคียงหาเหตุผล โดยยกธรรมคู่หนึ่งขึ้นมาตั้งเป็นปัญหา แล้วนำคู่ นั้นมากลับกัน แล้วตั้งคำถามซ้ำอีกครั้งเพื่อให้เข้าใจลึกซึ้งซัดลงไปทั้งสองแง่ มี ๑๐ บท คือ

๑. มূলยมก	Pairs of roots
๒. ชั้นธยมก	Pairs of aggregates
๓. อายตนมก	Pairs of bases
๔. ธาตุยมก	Pairs of elements
๕. สัจจยมก	Pairs of truths
๖. สังขารยมก	Pairs of formations
๗. อนุสัยยมก	Pairs of dispositions
๘. จิตตยมก	Pairs of consciousness
๙. ธรรมยมก	Pairs of Dhamma
๑๐. อินทรีย์ยมก	Pairs of faculties

วิธีการตั้งคำถาม แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

๑. ปัญญาตีवार Section on delimitation ว่าด้วยการวางหลักหรือแสดงความหมายหลัก แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ

ก. อุทเทสวาร Enumeration ยกคำถามขึ้นตั้ง

ข. นิทเทสวาร Answer ไขความ คือ ตอบคำถาม

๒. ปวัตติวาร Section on the process ว่าด้วยกระบวนการความเป็นไป
ของธรรมนั้น ๆ

แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ

ก. อุปปาทวาร Arising แสดงความเกิดว่าธรรมนั้นเกิดแก่ใคร
ในที่ใดบ้าง เช่น รูปขันธ์เกิดแก่ผู้ใด เวทนาขันธ์เกิดแก่ผู้ใดด้วยหรือ?

ตอบ ไม่เสนอไป ถ้ารูปขันธ์เกิดแก่อสัญญีสัตว์ก็จะไม่เกิด

เวทนาขันธ์ หรือ เวทนาขันธ์เกิดแก่ผู้ใด รูปขันธ์เกิด
แก่ผู้ใดด้วย?

ตอบ ไม่แน่เช่นกัน เพราะรูปพรหมเกิดเวทนาขันธ์ได้โดยไม่มี
รูปขันธ์

ข. นิโรธวาร Cessation or Extinction แสดงความดับว่า ดับ
แก่ใคร ที่ใด เป็นต้น

ค. อุปปาทนิโรธวาร Arising and extinction ดงทั้งความเกิด
และความดับ

๓. ปริญญาวาร Section on penetration ว่าด้วยการกำหนดรู้

แสดงให้เห็นความรู้ในธรรมข้อหนึ่งๆที่เนื่องกันกับความรู้ในธรรมข้อ
อื่นๆ คัมภีร์ ที่ ๗ ปฏฐาน The Book of relations เป็นคัมภีร์ที่แสดง
ปัจจัยของธรรม ๒๔ แบบ ใหญ่มาก จึงเรียก มหาปกรณ์ The
Great Book

แสดงความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายทุกแง่ทุกมุม ว่ามีเหตุมาจาก
อะไร เป็นปัจจัยแก่อะไร มีความสัมพันธ์แก่กันอย่างไรบ้าง เน้นให้เห็น
ว่า ธรรมทั้งหลายไม่ได้เป็นอยู่มีอยู่โดยตัวของตัวเอง ต้องเป็นอยู่มีอยู่
ด้วยเหตุด้วยปัจจัย ช่วยรับรองหลักปฏิจาสมุปบาทให้ชัดเจนขึ้น ช่วย
ให้เรามองดูโลกและตัวเราเองได้ชัดเจนและถูกต้อง . จึงเป็นคัมภีร์ที่ให้
ความแจ่มกระจ่างแก่ผู้ศึกษาพุทธธรรมเพื่อแทงตลอดความจริง ยกตัว
อย่างเช่นโลกะเป็นปัจจัยให้เกิดโทษะได้โดยปัจจัยอะไร? เหมือนกับเรา
ศึกษาว่า ต้นไม้กับเมล็ดพืชมีความสัมพันธ์แก่กันโดยปัจจัยแก่กัน
อย่างไร ดินกับน้ำ ตากับรูป ฯลฯ เป็นต้น

สอนให้รู้จักใช้ปัญญาโดยบริสุทธิ์ เพื่อเห็นเหตุด้วยตัวผลตัว
ปัจจัยที่ต้องอาศัยกันและกันอย่างไรบ้าง

แนวทางที่จะตั้งปัญหานั้น คือตั้งคำถามเป็นรอบๆ ไปตามหลัก

BQ

11 = 3

พ 335 ก

2515

ดังนี้

ไช่กับไช่ ไม่ใช่กับไม่ใช่

ไช่กับไม่ใช่ ไม่ใช่กับไช่

แต่ละอย่างนี้ คุณด้วยปัจจัย ๒๔ คุณด้วยมาติกา ๑๒๒ ชุด (อภิธรรม
มาติกา) เท่ากับปัญหาหอบหนึ่งต้องถามนับหมื่นครั้ง ต่อไปนี้จะแสดง
ปัจจัย ๒๔ คือ

๑. เหตุปัจจัย	Root - condition
๒. อารัมมณปัจจัย	Object - condition
๓. อธิปัติปัจจัย	Dominance - condition
๔. อนันตรปัจจัย	Proximity - condition
๕. สมันตรปัจจัย	Immediacy - condition
๖. สหชาติปัจจัย	Co - nascence - condition
๗. อัญญมัญญปัจจัย	Mutuality - condition
๘. นิสสยปัจจัย	Support - condition
๙. อุปนิสสยปัจจัย	Decisive - support - condition
๑๐. ปุเรชาติปัจจัย	Pre - Nascence - condition
๑๑. ปัจฉาชาติปัจจัย	Post - Nascence - condition

๑๒. อาเสวนปัจจัย	Recurrence - condition
๑๓. กัมมปัจจัย	Kamma - condition
๑๔. วิบากปัจจัย	Result - condition
๑๕. อาหารปัจจัย	Nutriment - condition
๑๖. อินทรีย์ ปัจจัย	Faculty - condition
๑๗. ฌานปัจจัย	Absorption - condition
๑๘. มัคคปัจจัย	Path - condition
๑๙. สัมปยุตตปัจจัย	Association - condition
๒๐. วิปยุตตปัจจัย	Dissociation - condition
๒๑. อัตถิปัจจัย	Presence - condition
๒๒. นัตถิปัจจัย	Absence - condition
๒๓. วิคคตปัจจัย	Disappearance - condition
๒๔. อวิคคตปัจจัย	Non - appearance - condition

ตอนนี้ ถึงวาระที่ต้องนำ มาติกา มาแสดงอีกครั้งหนึ่ง แสดงในรูปปรับ และปฏิเสธ ดังนี้

๑. อนุโลมปฏิฐาน Relation according to positive method
๒. ปัจฉินัยปฏิฐาน Relation according to negative method

๓. อนุโลมปัจจุบันี้ปฏิฐาน Relation according to positive - negative method

๔. ปัจจุบันีอนุโลมปฏิฐาน Relation according to negative - positive method และยังมีการ ถาม - ตอบ ในหมวดเดียว และสลับหมวดกันอีก ดังนี้

๑. ดิกปฏิฐาน Origination of triads

๒. ทุกปฏิฐาน Origination of dyads

๓. ทุก - ดิกปฏิฐาน Origination of dyads & triads combined

๔. ดิก - ทุกปฏิฐาน Origination of triads & dyads combined

๕. ดิก - ดิกปฏิฐาน Origination of triads & triads combined

๖. ทุก - ทุกปฏิฐาน Origination of dyads & dyads combined

จับหลักได้จะทราบแนวทั้งหมด

(ขอทุกท่านได้บรรลุธรรมในชั้นนี้ ๕ แล้วเทอญ)

จากกลุ่มชั้นนี้ห้า

๒๓ มกราคม ๒๕๔๐

จะต้องพัฒนาคนให้เหนือเทคโนโลยี
ไม่ว่าเทคโนโลยีจะเจริญไปเท่าไร
ก็ต้องพัฒนาคนให้เหนือเทคโนโลยีเท่านั้น
อย่าให้ต่ำกว่า
อย่าให้คนเป็นทาสของเทคโนโลยี

ไอที ภายใต้วัดนธรรมแห่งปัญญา
(ศาสนากับยุคโลกาภิวัตน์)
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

๗๑๕ ผู้มีความประพฤติดีธรรมที่ผู้

ผู้ดีเยี่ยมแห่งโลก

ผู้มีฤทธิ์ กับ คนที่พึ่งฤทธิ์

มักจะมาพบกัน ในระบบผลประโยชน์

โดยต่างก็ต้องการผลได้ บางอย่างแก่ตน

คนที่มาหาผู้มีฤทธิ์

ก็ต้องการโชคลาภจากความขลัง

หรือการดลบันดาลของผู้มีฤทธิ์

ผู้แสดงฤทธิ์

ก็หวังลาภสักการะจากคนที่มาขอผล กลายเป็นความ

สัมพันธ์ในเชิงกิเลส โดยเฉพาะการกระทำเพื่อสนองโลภะ

จากหนังสือเมืองไทยจะวิกฤต ถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต.โต)

ถ้าคนอยู่ในหลักการ ก็ไม่ต้องมีกฎหมาย

ถ้ากฎหมายไม่ใช่เพื่อหลักการ
ก็ไม่ควรให้เป็นกฎหมาย

จากหนังสือนิติศาสตร์แนวพุทธ
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุต.โต)